

Botanik prof. Karel Domin (*4. 5. 1882 v Kutné Hoře, † 10. 6. 1953 v Praze)

Pavel Kovář

V uplynulém roce 2003 tiše odeznělo půlstoleté výročí smrti významného českého botanika — vědce, univerzitního učitele, děkana přírodovědecké fakulty UK, rektora a prorektora Univerzity Karlovy, organizátora, cestovatele, dovedného literáta a člověka angažovaného v politice. Na vymezeném prostoru popularizačního časopisu lze u tak rozvětveně činné a složité postavy dějin naší biologie sotva nadhodit výběr příkladů či poukázat na životní aktivity Karla Domina, jehož význam a dotyky s peripetiemi dobového vývoje historici ještě zdaleka všestranně nezhodnotili.

Dominovo vědecké dílo je velmi rozsáhlé a mezinárodně uznávané. Byl členem mnoha evropských i zámořských vědeckých společností, stejně jako československých. Dal podnět k založení Karpatské

geobotanické unie, dlouhá léta byl jednatelem Společnosti Národního musea, vedl Čs. botanickou společnost, zorganizoval Ústřední komisi pro sběr léčivých rostlin a stal se jejím předsedou. Mimořádným profesorem soustavně botaniky na UK byl od r. 1911 (titulárním řádným 1916, v samostatné republice potvrzen řádným profesorem 1918), měl však univerzální záběr a někdy mu bývá i vytýkán přílišný rozptýl či nedostatek soustředění. Vedle geobotaniky, zejména fyto geografie a sociologie rostlin, pracoval v taxonomii, morfologii, teratologii, psal o užitkových a léčivých rostlinách, o vztazích rostlin a jiných organismů, o exotické flóře a ochraně přírody. V botanické zahradě Kew Gardens (Anglie) zpracoval a prostudoval za desítky let nashromážděný materiál ze západní a severozápadní Austrálie. Velmi přispěl k vyhlášení Tatranského národního parku. Nashromáždil obrovské množství materiálu, měl velkou sbírku sušených rostlin, založil vědecký sborník *Acta Botanica Bohemica*. Pro široký okruh čtenářů přivedl na svět časopis *Věda přírodní* (1919) (pozn. red., v té době časopis *Živa* nevycházel). Pro veřejnost pořádal velké množství přednášek (hlavně v souvislosti se svými četnými cestami). Pracoval v Botanickém ústavu, r. 1921 jej s podporou Bohumila Němce rozdělil ve dva (přednostou jednoho z nich, farmaceuticko-botanického, byl od r. 1924). Významně přispěl k rozvoji a stabilizaci bota-

nického pracoviště na Univerzitě Karlově. Od r. 1927 stál v čele Botanického ústavu, vytvořil zde několik dalších oddělení a sám vedl fyto geografické a fyto ceno logické výzkumy. Ve školním roce 1922/3 byl děkanem fakulty a o rok později jejím proděkanem. V r. 1924 se stal členem České akademie věd a umění. Domin byl nadšeným popularizátorem přírodních věd a zeměpisu, patří také mezi ty významné české cestovatele, kteří neváhali seznamovat veřejnost s poznáním, jež v zahraničí nabyli (např. cestopis *V zemi marockého sultána*, 1940). Napsal také knihy *Můj rektorský rok* (1934), *Stát a kultura* (1936) a spoluautor sky *Karolinum*, *statek národní* (1935).

Mezi jeho hlavní odborná díla patří *Květena Čech se zvláštním zřetelem k útvarům rostlinným, vztahům rostlin k půdě a podnebí a k dějinám jejího výzkumu* (1916–17), *Problémy a metody rostlinné sociologie* (1923), *Klíč k úplné květeně republiky Československé* (1928), *Úvod do geobotaniky* (1932, v rámci *aventinského Rostlinopisu*) nebo *Pracovní metody soustavné botaniky* (1947). Zasláhl do výzkumu fyto geografických souvislostí, např. *České středohoří* (1904), *Slovensko a Podkarpatská Rus* (1921), *Austrálie* (ve spojení s popisem taxonů 1914–1929) včetně teorií o migraci rostlin (1940–1942), do regionálního členění území s využitím geobotanických podkladů (1924, 1930), do metodiky fyto ceno logie (1923, 1926, 1941, jeho jedenáctičlenná semikvantitativní stupnice pokryvnosti pro snímkování vegetace se používá dodnes a stále častěji ve světě, do regionálního zpracování vegetace (např. *Malé Karpaty* 1924, *Brdy* 1926, *Pováží* 1926, *Radotínské údolí u Prahy* 1928, *bučiny Podkarpatské Rusi* 1930, *Kováčovské kopce* 1931, *Slovenský kras* 1937, *Belianské Tatry* 1940), *vegetační ekologie* (substrát/vegetace v *Tátrách* 1926 a 1928, *chionofilní (sněhomilné) společenstva v Tátrách* 1930, *bukové lesy v Československu* 1932), *srovnávací morfologie* (1925), *taxonomie* (trávy, ostřice, jitrocele, mochny, pomněnky, chrpy aj.), *etnobotaniky* (léčivé rostliny, ovocnářství, potravinářství), *historie botaniky* (biografické a dokumentačně-informativní články).

Ačkoli K. Domina patrně nemožno klást mezi nejvýznamnější dobové politické postavy, nelze jeho angažovanost bagatelizovat. Patří k jedné z nepřehlédnutelných linií košaté aktivity v jeho životě. S řadou předních československých politiků se osobně znal. V období vzniku samostatné republiky byl členem Národního výboru československého (1918). V r. 1919 se stal předsedou Československého cizineckého úřadu, jehož vznik sám inicioval. Z titulu této funkce založil Jihoslovenskou komisi (později Československo-jihoslovenská liga), byl i místopředsedou Československo-polské ligy a r. 1920 zastupoval ČSR na kongresu dohodových a spojeneckých národů v Monaku. V době, kdy zastával rektorský a prorektorský úřad na UK (1934), se sblížil s Národní demokracií, resp. s Vlajkou, která sdružovala české nacionalisty, jejímž čestným členem ho prohlásili v lednu 1935. V letech 1935–1938 byl poslancem Národní demokracie — Národního sjednocení za plzeňský kraj a za druhé republiky a protektorátu řadovým členem Strany národní jednoty.

V období vrcholné funkce v čele Univerzity Karlovy (rektorem zvolen v květnu 1933) upoutal pozornost vypsáním sbírky



na obnovu Karolina a jakkoli ji prezentuje coby nepolitický akt reflektující bídu vysokých škol, v druhé polovině r. 1934 se názorové spory o vhodnosti akce v rozjitřeném politickém ovzduší promítají do známé „insigniády“. V listopadu 1934 vydal ministr školství a osvěty J. Krčmář výnos o předání univerzitních insignií (které dosud držela německá univerzita) Univerzitě Karlově, a to na základě uplatnění zákona z r. 1920 O poměru pražských univerzit (zákon je znám pod označením „lex Mareš“ podle autora prof. F. Mareše, tehdejšího rektora UK, zakladatele Vlajky a činitele Národního sjednocení). Německá univerzita oficiálně protestovala proti provedení tzv. intabulace, o níž na základě zákona z r. 1920 rozhodl krajský civilní soud v Praze. Senát vrchního soudu však vrácení insignií potvrdil. Dominovo usilování o naplnění zákona veřejně podpořila pravicově orientovaná část politického spektra, což vyvolalo reakci u levicových sil včetně intelektuálů, především literátů. 24. 11. 1934 obsadili němečtí studenti část Karolina a německý rektorát s insigniemi a reakce českých studentů, kteří přišli do Karolina, nakonec vyústila v nepokoje, kladené tehdejšími i pozdějšími protivníky za vinu rektoru Dominovi s nálepkou: fašizující jednání. Vydobyté předání insignií iniciovalo tvorbu nových dohod na čím dál více polarizované politické scéně a také rozpory uvnitř politických subjektů. Vše se odehrávalo na pozadí rostoucích ambicí a hrozeb Německa a ruku v ruce s tím rostl vliv Henleinovy Sudetendeutsche Heimatsfront. Národní sjednocení, za něž se K. Domin stal v r. 1935 poslancem parlamentu (v kterém se po volbách aktivizovala německá frakce), vystupovalo jednotně protihenleinovskými a protikomunistickými. Dominovu přímocí v této situaci demonstruje výrok: „Musíme se sjednotit a být silní tak, abychom mohli v případě potřeby vládnout bez Němců a bude-li nutno, i proti nim.“ Ve stejném duchu však veřejně vystupovali

významní politici, např. Kramář nebo Rašín. Mnichovská kapitulace radikalizovala politické dění — na pravici došlo k přeskupení a ke vzniku Akce národní obrody (ANO, říjen 1938). K. Domin se dostal do čela uskupení, které v národní prohrě vidělo potvrzení dlouhodobě kritického postoje vůči málo průhlednému a opatrnému partajničeni v horních patrech první republiky. Nebylo to ovšem poprvé, kdy politická naivita prvních fází angažovanosti a nelad s čím dál více germanofilským nacionálně-socialistickým a antisemitickým extremismem v ANO katapultovala K. Domina velmi brzy nejen z přední funkce, ale i mimo hnutí. Krize v září 1938, vedoucí k mnichovskému diktátu, vyústila měsíc před kapitulací ve vydání manifestu Národu československému!, který podepsaly čtyři desítky prominentních osobností ze školství a kultury včetně K. Domina. Varovný text byl namířen proti jakékoli revizi poválečných mírových dohod a volal po jednotě v obraně státu: „Raději čestnou smrt, než vzdát se výsostných práv státního národa! Vazalství pod cizím poručnictvím nebo dokonce diktátu nesmíme se podrobiti!“

Bezprostředně po válce došlo ke konfliktu K. Domina s některými univerzitními spolupracovníky a nově etablované fakultní orgány si pospíšily s obecně formulovaným obviněním, že univerzitu zavlekl do straníko-politických bojů. Marxistický vítr zazněl ve zjevně účelovém nařčení z asociálnosti. Patrně neaktivněji se proti němu angažoval jeho bývalý asistent prof. F. A. Novák, ale také další jeho žáci, a jak to známe i z jiných období historie, možná větší roli než politické argumenty tu hraje příležitost oplatit dlouholetému nadřízenému jistou autoritativnost a samozřejmost, s jakou někdy pracoval s vědeckými výsledky svých asistentů, zejména co se týče publikování, o čemž existují svědectví. A jistě i obyčejná závist některých, jež nedosahovali jeho výkonů. Závodní rada fakulty požaduje jeho penzionování. Později dokonce dochází na vazeb-

ní uvěznění (v březnu a dubnu 1946) a v soudním zatykači jsou poznatelné formulace, které již dříve dostalo ministerstvo školství z fakulty. Jsou proti němu uváděny tři články z doby před protektorátem a jeho čestné členství v Marešově Vlajce, diametrálně odlišné od té pozdější kolaborantské. Národní soud svým rozsudkem z 24. dubna 1947 v plném rozsahu zprostil K. Domina obžaloby. Mj. se v něm praví, že jeho činnost v Botanickém ústavu Přírodovědecké fakulty UK v průběhu války byla shledána nezávadnou a že převedením ústavu do Ústřední komise pro sběr léčivých rostlin zachránil personál před nasazením. Perzekuce však pokračovaly s blížícím se komunistickým převratem v r. 1948 a hlavně po něm. Na základě opatření výboru Národní fronty PŘF UK byl 1. 4. 1948 s okamžitou platností poslán na nucenou dovolenou (podobně s ním naložili Němci k 1. květnu 1942). V březnu 1949 byl přeložen do trvalé výslužby, osobní spis na fakultě se uzavřel k 5. listopadu 1949. Nemoci, které Karla Domina pronásledovaly spolu s materiální nouzí, většinou a psychickým stresem z politizujících ataků (velmi se ho v té souvislosti dotkla sebevražda německého antifašisty, algologa prof. A. Paschera, kterou spáchal se svou ženou), vyvrcholily po méně reformě: umírá v červnu 1953. Jeho soupeřník na poli experimentální botaniky, prof. Bohumil Němec, ve svých zápiscích z těch dnů zaznamenal: „Domin byl složitá povaha, úžasné energický a pracovitý, s velkým intuitivním smyslem pro systematiku rostlin. Někdy se zbytečně tlačil dopředu a budil proti sobě odpor. Pracoval překotně a publikoval maličkosti, které se nehodily k jeho velkému formátu. Má odbyty všechny obtíže. Bylo mu dosti křivdno“.

Dnes, po půl století od jeho odchodu, nalézáme stále odkazy na Dominovy práce jak v učebnicích, tak v článkách vycházejících v impaktovaných zahraničních vědeckých časopisech. Při hledání na internetu je odkazů na jeho jméno v řádu stovek.

75 let Jiřího Felixe

V únoru 2004 oslavil 75. narozeniny dlouholetý člen redakční rady Živy prom. biolog Jiří Felix, známý český zoolog a popularizátor přírodních věd. Narodil se 22. února 1929 ve Velké Chuchli, po absolvování reálného gymnázia vystudoval systematickou zoologii na Přírodovědecké fakultě UK v Praze. V r. 1953 obhájil diplomovou práci na téma Denní aktivita sýkor a zároveň nastoupil v Zoologické zahradě v Praze, kde pracoval až do ledna 2004 — tedy více než padesát let. Patří ke generaci zoologů, která počátkem 50. let minulého století zahájila novou etapu rozvoje pražské zoo založenou na vysoké odborné a chovatelské úrovni. Zde prošel nejrůznějšími posty — od provozního zoologa a osvětáře až po zoologického náměstka. Počátkem r. 1990 vykonával několik měsíců i funkci zastupujícího ředitele Zoo Praha. Zajímá se především o plazy a ptáky, ale jeho encyklopedické znalosti zahrnují i další živočišné skupiny. V průběhu let navštívil celou řadu



zemí např. Čínu, Vietnam, středoasijské republiky bývalého Sovětského svazu, Egypt, Mexiko či Kubu. Všude se zajímal o problematiku ochrany ohrožených druhů místní fauny a především o poznatky z jejich chovu v podmínkách zoologických zahrad a chovných stanic a farem. Své znalosti a schopnost orientovat se ve většině biologických oborů zúročil v několika desítkách populárně-vědeckých knih o přírodě a zoologic-

kých zahradách. Většina titulů o evropské i světové fauně vyšla v hlavních světových jazycích a obrazové publikace, jako např. kniha Přírodou krok za krokem, patří k nejlepším dílům evropské encyklopedické literatury.

Od r. 1997 začal Jiří Felix zpracovávat historii pražské zoologické zahrady. Mimo jiné připravil k publikaci ucelený přehled plazů a obojživelníků chovaných v Zoo Praha a podařilo se mu historicky zaznamenat velmi zajímavé období 50. a 60. let 20. století, kdy přes Prahu procházely početné transporty často vzácných a málo známých druhů zvířat v rámci výměn mezi zoologickými zahradami východu a západu. Právě jeho zásluhou zůstanou tyto cenné a zajímavé informace, roztroušené v nejrůznějších archivních spisech, zachovány i dalším generacím zoologů.

Jiří Felix však není jen vynikající odborník, ale především skvělý společník a tolerantní člověk s optimistickým nadhledem, jemuž ani v těch nejsložitějších pracovních i životních situacích nikdy nechyběl a nechybí smysl pro humor.

Evžen Kůs

Redakce a redakční rada se připojuje k blabopřání a do dalších let přeje hodně životního elánu.